

Sunt & sånt: Färre överviktiga barn i Karlstad

Sidan 02 ►

Reportage: Patronen gjorde sjöbotten till åker

Sidan 08

Reportage: De har dokumenterat värmlänningar

Sidan 12 ►►

Kap Verde-arkipelagens nordvästligaste ö heter Santo Antãna. Ena halvan av ön är torr som en öken, andra mår bättre med drivande moln och viss nederbörd. Bergsborna bor i små ensligt belägna hyddor, gjorda av lavasten.

FOTO: STAFFAN ANDER

Kap Verdes skiftande öar

■■■ Kap Verde betyder den gröna uddens öar. Öarna har fått fel namn, det konstaterade Cristofer Columbus redan 1498. En öken är inte grön. Den är grå, den är piskande, den är befriad på växtlighet.

Som första anhalt angör Staffan Ander Sal - den enda av de nio bebodda öarna med internationell flygplats.

Följ honom på cefredaktör'ns resa bland Kap Verdes skiftande öar.

Sidan 04

UT MED SPRÅKET STIG THOURSIE

spraket@nwt.se

Svenskan – ärans och hjältarnas språk..?

”Downtown shopping”. ”Partnership store”. ”Sale”. Känns det igen? Reklammarkerna överöser oss ständigt med nya engelska ord. Men främmande ord i svenskan är inget nytt! Svenskan har under alla tider influerats av det språk som för tillfället varit på modet. Exempelvis har tyskans inflytande varit betydligt större och mer genomgripande för svenskan än vad som gäller för engelskan i dag. Vår store skald Esaias Tegnér kallade svenskan för ärans och hjältarnas språk och hade säkert ingen tanke på att orden ära, hjälte och språk samtliga kommer från tyskan.

Starkast var det tyska inflytandet under medeltiden. Den tyska vi då talar om är lågtyskan eller plattyskan, det vill säga den form av tyska, som talades i norra halvan av Tyskland, de låglänta delarna av landet, och som under medeltiden var ett viktigt och prestigefyllt språk. Lågtyskan var nämligen det språk som användes av den mäktiga handelsorganisationen Hansan med säte i Lübeck. Genom denna organisation spreds tyskt språk och tysk kultur till stora delar av Nordeuropa.

Viktiga hansastäder var till exempel Visby, Stockholm och Kalmar. När Hansan efter medeltiden förlorade sin maktställning, trängdes också lågtyskan tillbaka i Tyskland och ersattes alltmer av högtyskan, det vill säga den tyska som i dag talas i det tyskspråkiga området.

Att det tyska inflytandet omfattar så gott som alla delar av ordförrådet ser man tydligt i följande lånord: ansikte, billig, frukt, fönster, gåva, kök.

som betala, handel, köpman, mynt och ränta. Med varor som importerades via Hansan följde också de tyska beteckningarna med in i svenska språket såsom krydda, mandel, peppar, sirap och socker. En viktig grupp i städerna var hantverkarna. Exempel på tyska lån inom detta område är förutom själva ordet hantverkare även gesäll, lärling, mästare, skomakare, skräddare, slaktare och snickare.

Eftersom våra städer organiserades efter tyskt mönster, är det naturligt att vi lånat in tyska ord som borgmästare, fogde, rådhus, rådman och vakt. Även ordet stad med den nuvarande betydelsen köpstad är ett tyskt lån. Ordet fanns tidigare i svenskan med betydelsen ort, ställe. I Karlstad kan vi ju bara tänka på till exempel Färjestad, som naturligtvis ursprungligen betecknar platsen för ett färjeläge. Att hanseaterna påverkade det offentliga livet framgår av att vissa dokument författades på lågtyska. Som intressant exempel kan nämnas att Visby stadsrätt är skriven på lågtyska.

Att det tyska inflytandet omfattar så gott som alla delar av ordförrådet ser man tydligt i följande lånord: ansikte, billig, frukt, fönster, gåva, kök. Till och med delar av verb som an-, be- och för- inlånades liksom de kvinnliga personbeteckningarna -inna och -ska. Det samma gäller för adjektivändelserna -bar och -aktig. Vi kan i dagens svenska bilda nya ord med hjälp av dessa förstavelser och ändelser.

Några exempel: använda, berätta, förstå; värdinna, kassörska; dyrbar, varaktig. Även vissa gamla svenska ord trängdes undan av de tyska lånorden. Så har till exempel anlete, mål och spörja ersatts av de lågtyska orden ansikte, språk och fråga.

Levande språk förändras hela tiden bland annat genom kontakt med andra språk. Det är en utveckling vi måste acceptera. Förändringarna får bara inte gå alltför snabbt. Vi som talar svenska måste vara övrens om vad ett ord betyder. I annat fall får vi problem.

Stig Thoursie är universitetslektor i tyska vid Karlstads universitet.

Rättelse: Språkspalten den 25 november skrevs av Nils-Erik Nilsson och ingen annan. NWT beklagar bylineförväxlingen.

Dokumentär om

Manusförfattaren Anders Fällman och fotografen Daniel Svärd hade en idé om att göra en dokumentär om hur landsbygden dör ut och maskinerna tar över. Så började deras samarbete för fyra år sedan. Under arbetets gång har inte bara filmen tagit nya vändningar, de har också fått möjlighet att träffa intressanta människor med olika livsöden. Snart kommer vi att få se dokumentären ”En plats som den här” på Sveriges television.

■■■ I dokumentären får vi följa tre personer med olika livsöden. Det som knyter dem samman är att de är bosatta på den värmändska landsbygden. En landsbygd med just tre personer per kvadratkilometer.

– Vi har filmat närmare 20 personer, och har över 80 timmar inspelad film. Till slut valde vi de här personerna eftersom de är tydliga karaktärer, säger Daniel.

De vi möter i filmen är rockabillykillen Stefan, 23 år. Han är sångare och frontfigur i bandet The Wild Stomping Blue Cats. Han har drömmar om det stora genombrottet inom musiken och att slå igenom i USA. Vi träffar också radiopersonligheten Lennart, 54 år, som valt bort stressen i storstan för att kunna leva ett lugnare liv på landet. Slutligen har vi Klas, 84 år, som inte slutat tro på att han ska finna kvinnan i sitt liv.

Just Klas är den person som Anders och Daniel ständigt återkommer till när de berättar om filmen.

– De som är med skildrar en närhet och en äkthet, och det är viktigt att dessa mottas med respekt. Vi vill att tittarna ska se Klas som en skön personlighet, inte bara som en gammal gubbe på landet, säger Daniel.

– Det här är personer som inte vinner något på att ställa upp framför kameran. De har svårt att förstå att deras berättelser och liv skulle vara intressant för någon annan, fortsätter Anders.

Det som från början skulle ha skildrat en landsbygd som dör ut, handlar nu mer om drömmar och förhoppningar hos människorna som bor där. Att dokumentären utspelar sig i norra Värmland verkar inte heller vara det centrala.

– Vi vill inte lotsa tittaren geografiskt, säger Anders. Platsen är inte det viktiga. Men vi hade en punkt att utgå ifrån.

En av anledningarna till detta är att Anders härstammar från Värmland. Därför har han kontakter här. En av dessa var Tore Henriksson som också hade ett intresse av att bevara människors historier. Tore har sedan fungerat som ett visitkort för att få komma in hos människor och få deras livsöden berättade. De tyckte också att Värmland var en bra plats att utgå från, eftersom många har en bild av hur det är här. Dialekten har dock ställt till det en del för Daniel som ursprungligen kommer från Skövde.

Endast tre av 20 intervjuade personer ryms i Anders Fällmans och Daniel Svärds

– I början frågade Daniel ofta vad som hade sagts efter att vi filmat hemma hos någon, minns Anders.

För att tittarna inte ska stöta på samma problem kommer filmen att textas.

Samarbetet med SVT inleddes först några år efter att Anders och Daniel börjat filma. Daniel kom i kontakt med producenten Dimitri Plax som inledde förhandlingar med SVT vilka valde

att gå in som medproducenter. De fick ekonomiskt stöd men ser ändå filmen som ett närmast ideellt arbete.

– Fast vi har ändå uppnått ett mål som vi hade, att den ska bli sänd på Sveriges television, säger Anders, som hade hoppats att pengarna hade räckt till att kunna filma vyerna över Värmland från ett propellerflygplan.

Trots att de har åtskilliga timmar inspelat material kommer det inte att bli någon fortsättning

människor i Värmland

dokumentär om livet och förhoppningarna i norra Värmland.

FOTO: KARIN FÄLLMAN

på dokumentären. Men de har fått insikt i hur många personer som har spännande historier att berätta. Och värmen för de här personerna går inte att ta miste på hos Anders och Daniel.

– Jag minns särskilt när vi besökte en rockabillyfest i Fensbol. Där har det inte hänt så mycket sedan 60-talet. Jag skulle gärna återvända utan kamera bara för att få uppleva stämningen igen, berättar Daniel.

– Ja, vi har träffat så mycket

folk och sett så många platser, fyller Anders i. Det är med viss sorg som vi har varit tvungna att klippa bort så mycket.

SVT planerar att visa "En plats som den här" under nästa år. Anders och Daniel har fått 45 minuter på sig att berätta sin historia om landsbygden. En landsbygd där man kan urskilja en nedåtgående spiral där det saknas arbete för de unga som tvingas flytta. Men också en enorm livskvalitet

för de som kan försörja sig. De vill förmedla att landsbygden inte bara är en vacker bild som kan ses i tidningen, utan en plats som kan vara svår att bo på.

– Eller som Lennart uttrycker det i filmen "Om man bor i ett vykort hela dagarna så tänker man inte på det, och det är väldigt få som kan leva på den vackra utsikten".

Det intressanta blir istället människorna som bor här, och vad de kan berätta, säger Anders.

Hade Anders och Daniel vetat hur mycket jobb som ligger bakom dokumentären tror de inte att de skulle ha gjort den.

– Vi har inte haft något manus, inget att utgå ifrån och mycket har ändrats under arbetets gång, säger Anders.

Det har varit ett tidskrävande arbete, ett "trevande" där de har intervjuat nästan alla som de har stött på.

Efter otaliga timmar i redigeringen, och förhandlingar med

SVT är nu dokumentären färdig.

Båda är dock överens om att dokumentär är överlägsen som form.

– Ja, att ha kameran som ursäkt för att komma in hos folk och ställa frågor är ju fantastiskt, menar Daniel.

– Det ska bli spännande att låta tittarna möta de här underbara människorna, avslutar Anders.

KARIN FÄLLMAN